

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

На правах рукопису

Приймак Христина Петрівна

УДК 745/749].031.2(=161.2)(477.83 -2 -192:438)''18/19''(043.3)

**Народне мистецтво Сокальщини другої половини ХІХ — першої половини
ХХ ст. в умовах етнокультурного порубіжжя
(історія, типологія, художні особливості)**

17.00.06 — декоративне і прикладне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів — 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор мистецтвознавства, професор, академік НАМУ
Стельмахук Галина Григорівна
завідувач кафедри історії і теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор, академік НАМУ

Кара-Васильєва Тетяна Валеріївна,
завідувач відділу образотворчого та декоративного
мистецтва Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М. Рильського
НАН України

кандидат мистецтвознавства
Врочинська Ганна Володимирівна,
старший науковий співробітник Інституту
народознавства НАН України

Захист відбудеться «28» березня 2019 року о 13:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській національній академії мистецтв за адресою: 79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівської національної академії мистецтв (79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38).

Автореферат розісланий «28» лютого 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Цимбала

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження народного мистецтва порубіжних регіонів, що є етнічними землями українців, є надійним і єдиним способом заповнити прогалину в українському мистецтвознавстві щодо пізнання довготривалого розвитку народного мистецтва та одночасно встановити характер і роль постійних зв'язків і взаємодій різноетнічних культур у загальному культурно-історичному процесі. Водночас наголошуємо на важливості вивчення мистецтва окремих етномистецьких осередків для створення цілісної картини українського мистецтва.

Необхідність дослідження народної творчості в порубіжних регіонах фактично визріла в лоні історичної та мистецтвознавчої науки, а, зважаючи на нинішню ситуацію на кордонах України, ця наукова проблема гостро актуалізувалася, бо й самі ці регіони перетворилися на «гарячі точки» на межі із сусідніми державами. Тому ми маємо активно відстоювати пам'ятки українського мистецтва, які з тих чи інших політичних причин опинилися на територіях інших держав.

Актуальність дисертаційної роботи визначає ще один аргумент міжнародного характеру. Йдеться про рішення XI Генеральної конференції Міжнародної ради музеїв, яка оголосила 18 травня Міжнародним днем музеїв. Окремо наголошено на необхідності вивчення і збереження фольклору. У прийнятій міжнародній термінології термін фольклор охоплює всю народну творчість, не лише усну, як було прийнято в радянській гуманітаристиці. Рішення Міжнародної ради музеїв було схвалене ЮНЕСКО, додатково вказано, що під фольклором слід розуміти найрізноманітніші галузі діяльності народу — словесну й музичну творчість, народний театр і хореографію та всі види рукомета (гончарство, ковальство, ткацтво, вишивка, килимарство, різьба по різних матеріалах, писанкарство та ін.). Спеціально підкреслено, що йдеться про автентичний фольклор у первозданному, адекватному генетичним джерелам вигляді (без будь-яких обробок), що функціонує у природному середовищі. На ці чіткі, теоретично обґрунтовані положення ми спиралися у дослідженні народного мистецтва Сокальщини. Під час польових обстежень багатьох сіл району встановлено функціонування низки музеїв, які самостійно організували в селах місцеві мешканці. Актуальність дослідження ще й у тому, що ці сільські музеї, які зберігають народне мистецтво, речі матеріальної традиційної культури, потрібно підтримувати рекомендаціями, атрибутуванням, методичними розробками.

Тисячолітня Сокальщина пройшла шлях етнотворення, націотворення, державотворення і культуротворення разом з усім українським народом, не сходячи з нього в найтяжчих обставинах і випробуваннях світових воєн, владарювання чужих держав, а після воз'єднання з Україною (1918 р.) зробила свій гідний внесок в українську історію та культуру, зокрема і в народне мистецтво.

Окремі твори народного мистецтва Сокальщини представлені в експозиціях багатьох музеїв України, розглядаються у мистецтвознавчих

працях, а комплексного дослідження його досі немає. Без нього залишається неповною історія українського мистецтва, не розв'язані важливі питання теорії мистецтва, зокрема теорії автохтонності та автентичності мистецтва.

Про актуальність нашого дослідження свідчить занепад окремих видів народної художньої творчості (вишивка, ткацтво, писанкарство) і навіть повна втрата промислів, зокрема, славнозвісного сокальського гончарства. Відсутність дослідження стану та цінностей народного мистецтва в порубіжних мистецьких осередках становить небезпеку втрат чи й прямого пограбування творів, а відтак — збіднення інформації про народне мистецтво в науковому обігу.

Усі ці міркування стали мотивацією для вибору теми нашого дослідження, аби заповнити певні прогалини в українській мистецтвознавчій науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджена з планами й тематикою наукових досліджень кафедри історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Окремі положення і результати дисертації пов'язані безпосередньо з темою «Традиційна культура в системі етнокультурного простору давньої і сучасної України», що виконувалася у 2011 — 2015 рр. в Інституті народознавства Національної академії наук України. Реєстраційний номер теми 0111U001064.

Мета дисертаційної роботи — проаналізувати народне мистецтво Сокальщини в умовах етнокультурного порубіжжя, довести й показати, що народне мистецтво цього осередку є культурною спадщиною українського народу, цілісним поліфункціональним мистецьким комплексом, який формувався від найдавніших часів в умовах постійного перебування на стику з іншими етносами й набув значення порубіжного локального осередку зі своєю традиційною культурою. Для досягнення поставленої мети слід розв'язати такі основні завдання:

- проаналізувати спеціальну літературу — праці українських і польських дослідників народного мистецтва Східної Галичини, до якої завжди належала Сокальщина, та встановити рівень дослідженості обраної теми, із цієї літератури виділити питання методології для вироблення методики дослідження;
- провести обстеження населених пунктів для виявлення творів народного мистецтва, умов їх функціонування та збереження;
- сформувати джерельну базу дослідження народного мистецтва Сокальщини, подати її загальну характеристику;
- визначити основні види та типологічні групи народного мистецтва Сокальщини, вказати критерії, за якими вибудовуються типологічні групи;
- здійснити художній аналіз творів основних видів народного мистецтва Сокальщини за їх типологією і спеціальними методами мистецтвознавчої науки;
- з'ясувати механізми змін, що відбувалися у народному мистецтві впродовж досліджуваного періоду та появи спеціалізованих ремесел;

- з'ясувати особливості розвитку народного мистецтва в сільському та міському середовищах;
- показати сучасний стан народного мистецтва Сокальщини;
- звернути особливу увагу на ініціативу сокальчан у справі збереження творчої спадщини шляхом створення міських і сільських музеїв, які вже діють в селах і становлять нову течію в мистецтвознавстві та українознавстві.

Об'єкт дослідження — твори народного мистецтва Сокальщини в системі ужитковості в народному побуті та естетичному освоєнні життєвого середовища.

Предметом дослідження є історія, типологія окремих видів народного мистецтва Сокальщини, композиційна цілісність творів, художні особливості та специфіка функціонування в умовах порубіжжя, зв'язки та взаємодія з європейським культурним і мистецьким процесом у ХІХ — ХХ ст.

Методика дослідження ґрунтується на комплексному підході до вивчення явищ народного мистецтва, основою якого є принципи історизму та типології.

Методика дослідження спеціально розроблена на основі системно-структурного підходу до такого багатокомпонентного предмета дослідження, яким є народне мистецтво. Такий підхід зобов'язує використати комплекс методів, що відповідають кожному етапові дослідницької роботи та кожному виду народного мистецтва зокрема. На етапі збирання матеріалу застосовано методи польових обстежень: опитування та спостереження серед сучасного населення Сокальщини, інтерв'ю з інформаторами — старшими людьми, які з власного досвіду знають побутову культуру краю. Оповіді та коментарі респондентів були записані на диктофон. Під час збирання матеріалу всі артефакти були зафіксовані фотографуванням. На цьому етапі роботи використані методи етнографічної науки: спостереження, підбір артефактів, їх точне адресування і фіксування.

При опрацюванні зібраного матеріалу в роботі застосовано історико-порівняльний і порівняльно-типологічний методи, оскільки саме з їхньою допомогою можна визначити, яким чином співвідносяться усі елементи системи та всебічно розглянути закономірності, за якими відбувається розвиток усіх видів складного комплексу народного мистецтва. Типологічний метод передбачає виділення спільних рис у межах одного виду, що дає можливість проведення систематизації пам'яток, розподілу їх по групах. Була проведена класифікація за видами, жанрами та функціями творів народного мистецтва. У такий спосіб створено типологічні групи, які відповідають видам народного мистецтва, що подаються на синхронному та діахронному рівнях.

Відповідно до поставлених завдань і мети, у дослідженні застосовуються методи мистецтвознавчого аналізу та синтезу, а також порівняльно-історичний, фактологічно-описовий на синхронному та діахронному рівнях, що дали можливість всебічно вивчити процес розвитку народного мистецтва Сокальщини та визначити його характерні тенденції.

Враховуючи широкий діапазон проаналізованих творів, застосовуються методи індукції, дедукції та узагальнення фактологічного матеріалу.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше досліджено народне мистецтво Сокальщини як цілісний комплекс різних видів художньої творчості, що його створив народ на власній етногенетичній основі впродовж постійного проживання на своїй території, і який функціонував у автентичному вигляді до нашого часу.

Від часу створення першої української держави у X ст. Сокальщина набула статусу державного порубіжжя, який має донині. Тому народне мистецтво Сокальщини розглядається як носій української етнонаціональної культури, її творець і оберіг у взаємозв'язках і взаємодіях з іншими державами та культурами на різних етапах історії України. Уперше виявлено основні причини та наслідки впливу на традиційну народну творчість з боку сусідніх народів; увага акцентується на меті та способах внесення в процес народної творчості певних змін, часто згубних для неї. Окрім того, проаналізовано значення, наслідки та глибину процесів взаємного запозичення в народному мистецтві, що відбувалося внаслідок компактного проживання різних національностей на спільній території. У роботі розкрито динаміку змін у народному мистецтві з визначенням їхніх характерних рис.

Практичне значення дослідження полягає в його наповненості встановленою достовірною інформацією, результати опрацювання якої в дисертації, а також теоретичні положення та висновки можуть бути використані для подальших досліджень, створення узагальнювальних праць з історії українського народного мистецтва, навчальних посібників. Дослідження має інформативну цінність для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, працівників музеїв і мистецтвознавців. Акцентування у дослідженні на умовах порубіжжя, що здійснено вперше, показало невідкладну необхідність розроблення на державному рівні спеціальних умов захисту творів народного мистецтва як народної власності та спадщини в комплексі соціальної, економічної, політичної та культурної історії України від давнини до сучасності.

Особистий внесок здобувача. Дослідження народного мистецтва Сокальщини здійснене на реальній фактологічній базі, яку склали матеріали, зібрані впродовж 2011 — 2017 рр., виявлені під час польових досліджень автора, а також у фондах обласних, регіональних музеїв, наукових бібліотек, у приватних колекціях. У експедиційних поїздках по Сокальському району (36 сільських рад і 105 сіл) дослідження проводилося, у першу чергу, в найвіддаленіших і найдавніших селах, де збережені автентичні твори народного мистецтва XIX — початку XX ст., що їх виконали майстрині для себе чи своїх близьких. Повний комплекс автентичного вбрання зафіксований та опрацьований у сільських музеях, створених за ініціативою місцевих мешканців, яких на Сокальщині є шість. Опрацьовані також сімейні альбоми. Фотографування сім'ями, подружжям, хорівим колективом поширилося від

кінця XIX — початку XX ст. і становить надзвичайно важливий матеріал для дослідника.

Окрім вбрання, для визначення основних видів народного мистецтва Сокальщини в населених пунктах виявлені й досліджені народна кераміка, писанка, тканина та килими, вишивка. Для вивчення їхніх художньо-стилістичних особливостей виконано та опрацьовано значну кількість фотоматеріалів (понад 900 одиниць), що дають документовану візуальну інформацію про народне мистецтво досліджуваного періоду, проведено порівняльний аналіз фотоматеріалів у хронологічному та територіальному аспектах, створено альбом ілюстрацій.

Умови етнокультурного порубіжжя Сокальщини XIX — першої половини XX ст. і рівень вивченості теми висвітлені в першому розділі «Історіографія, джерельна база та методика дослідження». Види народного мистецтва — вбрання, ткацтво, кераміка, вишивка, писанка, а також їхні художні особливості розкриті в наступних розділах.

Апробація результатів дисертації здійснювалася в доповідях на вузівських, всеукраїнських і міжнародних конференціях, це зокрема: Міжнародна наукова конференція «Сучасні художньо-мистецькі та етнокультурні процеси поліетнічного середовища України» до 90-річчя ІМФЕ ім. М. Рильського (Київ, 7-10 грудня 2011 року) з доповіддю «Декоративно-ужиткове мистецтво Сокальщини: проблеми збереження народної спадщини»; Науково-теоретична конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів ЛНАМ «Духовно-етична платформа мистецтва: від творчої волі до творчого відкриття» (Львів, 20 травня 2012 р.) з доповіддю «Особливості народного мистецтва Сокальщини, сформованого в умовах етнокультурного порубіжжя»; Науково-теоретична конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, здобувачів ЛНАМ «Мистецтво та епоха: культурно-історичний, ідейний і практичний аспекти» (Львів, 23 травня 2013 року) з доповіддю «Сокальська традиційна писанка кінця XIX — початку XX ст.»; Науково-теоретична конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, здобувачів ЛНАМ «Духовно-мобілізуєча функція мистецтва: історія і сучасні виклики» (Львів, 15 травня 2014 року) з доповіддю «Особливості еволюційних процесів в народному мистецтві Сокальщини, сформованому в умовах етнокультурного порубіжжя другої половини XIX — першої половини XX ст.»; Міжнародна науково-практична конференція «Ерделівські читання» (Ужгород, 13-14 травня 2014 р.) з доповіддю «Художні особливості сокальської кераміки другої половини XIX ст. на прикладі творчості Василя Шостопаляця»; Науково-теоретична конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів ЛНАМ «Суспільно-культурний вимір творчості: актуальна форма та больові точки життя нації» (Львів, 20 травня 2015 р.) з доповіддю «Роль селянського середовища в розвитку та збереженні народного мистецтва Сокальщини кінця XIX — першої половини XX ст.»; Міжнародна науково-практична конференція «Ерделівські читання» (Ужгород, 13-14 травня 2015 р.) з доповіддю «Народне

мистецтво Сокальщини: особливості розвитку в міському та сільському середовищах другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст.»; Наукова конференція до 95-річчя від дня народження Я.П. Запаска (Львів, 31 жовтня 2018 р.) з доповіддю «Традиційне вбрання Сокальщини в умовах етнокультурного порубіжжя другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст.».

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені у 8-ми статтях, з яких 6 опубліковані у збірниках наукових праць, що входять до фахових видань, акредитованих ДАК України та введені в наукометричну базу.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (188 позицій, з них 180 кирилицею та 8 латиницею), блоку ілюстрацій (150 позицій). Основний зміст роботи (текст) викладено на 159 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено ступінь її наукового опрацювання, мету і завдання дослідження, об'єкт і предмет; показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано наукову новизну роботи, визначено практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі «Історіографія, джерела та методика дослідження»** здійснено аналіз наукових і літературних праць, джерельної бази, розкрито методологічну основу дисертації.

У **підрозділі 1.1 Історіографія дослідження** проаналізовано наявну історіографію, яка лише в незначному обсязі фіксує окремі артефакти, які належать до народного мистецтва Сокальщини чи то у власне мистецтвознавчій, у художньо-стилістичній інтерпретації, чи в датуванні, чи навіть через територіальну їх прив'язаність до топосу — місця створення і побутування виробу.

У наукових і літературних джерелах рівень вивчення народного мистецтва Сокальщини окресленого періоду є недостатнім, про що свідчить проведений аналіз. Творчість народних майстрів Сокальщини в ХІХ ст. не була спеціальним предметом вивчення науковців, а наявним тогочасним описам притаманний дещо суб'єктивний поверховий характер. Проте, незважаючи на брак наукового аналізу, дослідники все ж акумулювали значний за обсягом і різноплановий матеріал. Найбільший обсяг описового матеріалу кінця ХІХ ст. міститься в працях польських авторів, що мали на меті вивчення підконтрольних українських земель (Б. Сокальський, О. Кольберг, Л. Вержбицький). Наприкінці ХІХ ст. розпочалися активні дії, спрямовані на накопичення та аналіз етнографічного матеріалу західноукраїнських земель. Частково інформація, цінна для нашого дослідження, міститься в працях Я. Головацького, Олени Пчілки, В. Кравченка, І Крип'якевича, П. Чубинського та ін., подана в загальній системі аналізу українського народного мистецтва західних областей. Також своєрідність декоративно-ужиткового мистецтва Сокальщини висвітлювалася епізодично в дослідженнях С. Чехович, Л.

Бурачинської, М. Кордуби, В. Площанського, О. Воропая. Важливу основу нашого дослідження склали публікації, видані в другій половині ХХ ст. (С. Й. Сидорович, К. Матейко), і сучасних авторів — М. Селівачова, Т. Кари-Васильєвої, Г. Стельмащук, Р. Чугай, Р. Шмагала, О. Голубця, О. Никорак, Г. Івашків, Г. Горинь, Т. Ніколаєвої та ін. Водночас, об'єкт і предмет нашої дисертації і надалі перебувають у контексті загальної проблеми недостатнього дослідження народного декоративного мистецтва порубіжних територій України.

У підрозділі 1.2 Джерела та методика дослідження вказується спосіб зібрання й опрацювання матеріалу, що становить основний масив джерельної бази, виявлений в ході польових досліджень автора, а також матеріал із фондів обласних, регіональних музеїв, наукових бібліотек, приватних колекцій. Вказані музеї, у яких довелося попрацювати. Підкреслюється, що поряд з відомими національними музеями з'явилися нові, створені за ініціативою місцевих мешканців у селах і містечках району, зовсім невідомі широкому загалові, бо вони ще не встигли стати популярними за порівняно короткий час існування. У науковий обіг поки що не введені ані ці важливі об'єкти досліджень, ані зосереджені у них речі — предмети народного побуту, що містять цінність артефактів мистецтвознавчого дослідження і наповнюють — одразу великою групою предметів — джерельну базу дисертації.

Надійне джерело дослідження складають польові матеріали автора, зібрані шляхом обстеження міст, містечок і сіл Сокальського району, оскільки значна частина предметів народного мистецтва (особливо це стосується вбрання) перебуває у приватному володінні та досліджена за сприяння власників. Достовірність матеріалів підтверджується архівними документами, які стали доступними завдяки ліквідації так званих «закритих фондів» чи «спецфондів».

У підрозділі вказані принципи дослідження, на яких ґрунтується методика, перелічено комплекс методів, що відповідають кожному етапу дослідницької роботи й кожному виду народного мистецтва зокрема.

У другому розділі **«Особливості розвитку народного мистецтва Сокальщини другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст. у порубіжній зоні»** у підрозділі 2. 1 **«Історичні чинники формування і розвитку сокальського народного мистецтва»** досліджується політична, економічна та демографічна ситуації в умовах порубіжжя та панування іноетнічних держав, які створювали перешкоди для розвитку народної творчості. Нерівність у правах, перебування під постійним гнітом завойовників, сепаратистські настрої серед польської шляхти, нищення православ'я і греко-католицького віросповідання призвели до суперечливих відносин між двома народами. Це позначилося на всіх аспектах життя українців Східної Галичини. Народне декоративно-ужиткове мистецтво Сокальщини впродовж досліджуваного періоду існувало та розвивалось як своєрідна форма протесту проти національного гніту, як спосіб вираження самосвідомості та самоідентифікації.

Отже, є підстави вважати, що взаємне проникнення традицій мистецтва різних народів значно гальмувалося перерахованими обставинами.

Економічний розвиток на досліджуваних теренах мав одностороннє спрямування, втілюючи прагнення панівних верств на перетворення підконтрольних земель на сировинний додаток. Цим було викликане зубожіння селян, як наслідок — вплинуло на народну творчість наступним чином:

- 1) фінансова неспроможність значно обмежувала доступ селян до сировинних і технологічних ресурсів, що було визначальним у виборі матеріалу (домоткане полотно), крою (економія тканини), звуженні колориту (нитки для вишивання), використанні фурнітури, прикрас;
- 2) предмети народного мистецтва через вимушену економію створювали в значно меншому обсязі, орієнтуючись лише на необхідний мінімум;
- 3) протягом тривалого часу зберігалось ручне виробництво предметів побуту, і лише згодом у сільського населення з'явився доступ до фабричних товарів масового виробництва, які витіснили рукотвори;
- 4) спрацьовував своєрідний компенсаційний механізм: люди, прагнучи оточити себе предметами, що відповідали б їхнім естетичним уподобанням, були змушені створювати їх власноруч, розвиваючи технологію та мистецькі навички;
- 5) у випадку, якщо товар створювали на продаж чи на замовлення, народний майстер, прагнучи підвищити свою конкурентоспроможність, намагався створити виріб, що відповідав смакам платоспроможних покупців чи клієнтів. А оскільки такими були зазвичай польські шляхтичі, це створювало загрозу відходу майстра від усталених мистецьких традицій.

Таким чином у процесі дослідження було з'ясовано механізми змін, що відбувалися у народному мистецтві впродовж досліджуваного періоду, окреслено основні тенденції.

У підрозділі 2. 2 «Взаємовпливи в етномистецькій традиції народного мистецтва Сокальщини в умовах поліетнічного середовища» досліджено, у чому саме полягав вплив інонаціонального населення порубіжної території на мистецтво Сокальщини, визначено глибину цього впливу. Протягом досліджуваного періоду в Сокалі проживала чисельна єврейська община, для якої завжди була характерна особлива відчуженість в релігії, культурі та побуті. Тому значних культурних запозичень між українським і єврейським населенням не відбувалось. Поляки, що заселяли сокальські землі, здебільшого були збіднілою шляхтою, монахами й ксьондзами. Зазвичай їхній вплив на народне мистецтво сокальчан полягав у здійсненні різноманітних адміністративних утисків і мав негативний характер. Слід говорити про зовнішній вплив на творчість народних майстрів Сокальщини мистецтва, принесеного з Європи. Проте переселенці таки залишили свій слід у мистецькому спадку через використання в роботах соціальних мотивів, постання таких образів, як «шляхтич», «дідич», «монах», «священик», «єврей»; через заміну традиційної геометричної орнаментики на рослинні мотиви, які, будучи суголосними з естетичними нормами й уподобаннями місцевої громади,

швидко були засвоєні та почали трактуватись як свої, та, як уже згадувалось, через намагання майстрів догодити смакам заможних замовників.

У процесі дослідження було виявлено, що для народного декоративного мистецтва Сокальщини характерне розшарування на міське та сільське. Коли українські шляхетські роди майже остаточно асимілювалися під тиском політичних обставин до кінця XIX ст., селянство, що, як правило, було в опозиції до чужинців, зберігало свою самобутність. Село традиційно залишалось українським, селяни відчували потребу збереження народної спадщини, від якої в свій час відвернулися вищі стани. Домашні художні промисли функціонували переважно серед бідного та сільського населення ще досить довго.

У третьому розділі **«Народне вбрання Сокальщини XIX — XX ст.: умови побутування, комплекси вбрання, компоненти, типологія та художні особливості»** досліджено народне вбрання Сокальщини. Обстеження здійснене на польових матеріалах містечок і сіл нинішнього Сокальського району, експонатах з музеїв, де демонструються комплекси вбрання Сокальщини, мистецька цінність яких вже самим цим фактом загально визнана. За сприяння працівників музеїв Грубешева, Томашева Любельського та Замостя у Польщі досліджене також вбрання населення прикордонної смуги, яка 1939 р. стала частиною Польщі. В експозиціях цих музеїв представлені комплекси вбрання, що презентують творчу взаємодію українського і польського народів.

Опрацювання комплексу вбрання здійснене шляхом розподілу та групування за функціональними ознаками. Подано місцеві назви одягових елементів і матеріалів, проаналізовано художні особливості народної ноші. Отримані матеріали підтверджені архівними документами, що гарантують їхню достовірність і автентичність.

Вивчено усталені принципи компонування ансамблю народного вбрання. Одягові компоненти, надбудовуючись навколо центрального елемента — вишитої сорочки, — творять багат шаровий комплекс із приталеним силуетом, основною рисою якого була гармонійність у поєднанні. У першу чергу ноша гармоніювала з фігурою людини, її статтю, віком і соціальним статусом. Елементи вбрання були вдало закомпоновані між собою. Найбільш активно була декорована сорочка спочатку вишиттям з геометричним орнаментом, а у пізніші роки — з рослинним. Основні вишивальні техніки — хрестик, стебнівка. Вишивкою хрестиком і гладдю оздоблювали також камізельки, запаски, рідше — верхній одяг, для декорування якого також використовували нашивні елементи з тасьми та шнурів (жички), аплікацію. Стабільність вишуканої кольорової, переважно ахроматичної гами була продиктована традицією, тонким смаком майстрів і тим, що селяни у домашніх умовах використовували природні барвники.

В умовах міждержавного порубіжжя регіону народне вбрання Сокальщини було об'єктом постійного прагнення іноетнічних держав до його знищення з метою полонізації, русифікації чи онімечування українців. Тому

воно ставало для сокальчан важливим засобом у боротьбі за збереження своєї ідентичності та ідеї державності в єдності з усім українським народом.

Народне вбрання Сокальщини становить цілісний регіональний комплекс, який функціонує поряд з комплексами вбрання інших регіонів України, доповнюючи та суттєво збагачуючи його і, що не менш важливо, оберігаючи й утверджуючи єдність українського народу протягом тисячолітньої історії нашої держави.

У **четвертому розділі «Мистецтво вишивки і ткацтва на Сокальщині»** висвітлено художні особливості сокальського народного ткацтва та вишивки, здійснено їх типологію та подано локальні назви виробів, орнаментальних мотивів, технік виконання та матеріалів.

Підрозділ 4. 1 Художні особливості сокальської вишивки. Сокальську вишивку як вид народного мистецтва найяскравіше репрезентує жіноча традиційна (рідше — чоловіча) сорочка. Для вишивок характерні легкі візерунки рукавів сорочок, що виконуються переважно чорним кольором поверхневим шиттям — хрестиком, стебнівкою. Найкраще проявляються у вишитих сорочках Сокальщини своєрідність і багатство вміло скомпонованого рослинного орнаменту. Рослинні й геометричні орнаменти поєднані тут у безлічі варіантів, унаслідок чого створена велика кількість найбільш різноваріантних, багатих композиційних схем.

Сорочки, що побутували в Сокальському районі наприкінці XIX — на початку XX ст., орнаментовані рослинними, геометричними й рослинно-геометричними візерунками (чорно-біла, червона-бордова-синя-жовта, бордова-чорна-синя — осоновні кольорові гами). Такою є і орнаментика рушників: рідкісні елементи архаїки та панування руж (троянд). Це явище є елементом загального процесу зниження семіотичного статусу речей, що й уможливило використання таких мотивів.

Вишивкою часто оздоблювали інтер'єрні тканини — рушники, пошивки, скатертини. Самі рушники можна поділити на обрядові, декоративні та для щоденного вжитку. Обрядові рушники використовують донині під час весіль, а також при зустрічі дорогих гостей. Звичай вишивати рушники на сокальських землях з'явився доволі пізно (порівняно з іншими регіонами України) — лише з 20-х років XX ст. під впливом тісніших зв'язків зі східними областями.

Способом вишиття декорували скатертини, серветки, пошивки для подушок. На пошивках переважав орнамент у вигляді смуги або гірлянди квітів, на скатертинах вишивали геометричним орнаментом обрамлення (частину, що спадає), скромно акцентуючи середину.

Кожне село Сокальщини має оригінальні зразки вишивок. Час їх вишивання — кінець XIX — початок XX століття, а також є і пізніші. Це унікальні взірці поки що маловідомого вишивального осередку Львівщини. Їх аналіз дає можливість охарактеризувати орнаментально-композиційну систему вишивок, простежити перехід від геометричних до геометризовано-рослинних, квітково-галузкових узорів, окреслити варіанти їх вдалого поєднання.

Підрозділ 4. 2 Ткацтво і килимарство Сокальщини ХІХ — ХХ ст.: розвиток в умовах етнокультурного порубіжжя та художні особливості.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що народне ткацтво мистецького осередку виділяється усталеними видами творів, якими є інтер'єрні тканини (килими, рядна й доріжки, наліжники, рушники). Окрему групу становлять одягові тканини і крайки. Кожен із цих видів виробів характеризується самобутніми виражальними засобами й художніми особливостями.

У підрозділі висвітлено історичні передумови формування ткацтва як самостійного виду народного мистецтва. Незважаючи на несприятливі умови, у Сокалі здавна розвивалися домашні й кустарні промисли. Ткацький промисел посідав одне з найважливіших місць в економіці України з часів Давньоруської держави, і в подальші історичні періоди ткані вироби були предметом постійного експорту. До початку ХХ століття ткацтво по всій території України було фактично найпоширенішим домашнім ремеслом, яке чи не на сто відсотків забезпечувало потреби в домашньому текстилі мешканців села і — значною мірою — міста.

Традиційно важливим і доволі поширеним видом народного ткацтва на Сокальщині було килимарство. Килими слугували утепленням і оздобленням житла, використовувалися в обрядах і ритуалах, були обов'язковою частиною посагу, ними сплачували данину, виготовляли на продаж. Оздоблені смугастим орнаментом із чергуванням чорних, червоних, синіх, жовтих і зелених, різних за шириною смуг килими були безворсові, з конопляною пряжею в основі та вовняним пітканням. Також ткали оздоблені смугастим орнаментом настільники та рушники. Окремий напрямок у ткацтві регіону становить виробництво одягових тканин і тканих поясів (крайок).

У вишивці й ткацтві Сокальщини символічне відображення знайшли конкретні історичні, природно-географічні особливості регіону, характер господарської діяльності та культурно-естетичні норми. Творчість майстрів Сокальщини є окремою гілкою в багатому й різноманітному народному мистецтві України. Міцні традиції, оригінальність художнього вислову ставлять вироби мистецького осередку в ряд цінних культурних надбань українського народу.

У п'ятому розділі «Сокальська кераміка: творчість та інновації в руслі традиції» аналізується гончарство Сокальщини як неодмінна галузь господарства і народного мистецтва. У ході дослідження виявлено великий асортимент виробів та їхніх форм і розмірів, що залежить від функціонального призначення. Виділено типологічні групи виробів, представлених такими предметами: кахлі, дзбанки, баньки, миски, тарілки, антропоморфний посуд для напоїв.

Також виокремлено домінуючі мотиви в орнаментиці та особливості композиційної побудови розписів. Встановлено авторство багатьох творів, зокрема авторство оздоблення кахляних печей, у цьому контексті вивчено творчість групи талановитих майстрів, зокрема Василя Шостопальця, що

представляв сокальську кераміку, а такожа Миколи Кірика, Івана Білика, Івана Гордійчука, Ігора Боярського, Василя Душки.

Проведений аналіз типологічних груп керамічних виробів дав змогу з'ясувати, у чому полягають характерні саме для цього регіону способи декорування творів. Унікальною художньою особливістю сокальської кераміки є розроблені мотиви годинника, «сердечка», написи різного змісту, що посилюють активність функціонування гончарних виробів як мистецьких творів. Основними техніками в оздобленні полив'яних виробів сокальських майстрів були риткування, ріжкування, рідше — фляндрування, а провідними мотивами декору — коло, півколо, крапки, короткі лінії, які іноді утворювали сітку, а також гілочки з розетками, пуп'янками й листками, зображення одного, двох, рідше — трьох птахів, кози, цапа. Орнамент був вільного розпису, часто із затіканнями, що створювало додатковий декоративний ефект.

Усі названі риси та художні особливості, а також довготривалість традиції гончарства дозволяють виділити Сокальщину як самостійний гончарський осередок, доробок якого є великим внеском в українську кераміку.

У шостому розділі «Традиційна писанка Сокальщини та своєрідність її художнього розпису» розкрито художні особливості сокальської писанки, яка оберігає надзвичайно багату, здавна розроблену символіку та характерні саме для цього регіону принципи декорування. І хоча у писанці спостерігаються окремі спільні тлумачення символічних знаків, поширених на всіх теренах України, у мотивах і орнаментиці, художніх прийомах, техніках виконання бачимо низку локальних особливостей, особливо в колористичному вирішенні та способах розпису, що має своє історичне обґрунтування.

Характер сокальських писанок типовий для північної частини Львівської області в суміжних районах з Волинню. Проте писанки Сокальського району мають свої особливі ознаки. До архаїчних можна зарахувати писанкові мотиви «гачковий хрест», «сонечка», «зірки», «троячок». У давніших писанках, ХІХ ст., дрібні елементи прикрас нагадують побутові речі — «вітрячки», «граблі», «решітки», «павучки», «курячі лапки», «баранячі ріжки», «метелики», «бджілки» та ін. Зроблені вони контурним малюнком, розташовані симетрично по лініях розводу. В давніших писанках, приблизно 1880 — 1890 років, орнамент був геометричний, дрібний, з кривими хвилястими лініями, розписаний контуром. Колорит його темний, спокійний, тло — темно-коричневе або чорне.

Мотиви орнаментів початку ХХ ст. переважно рослинні. Зміни відбулися у напрямку від простого й дрібного рисунку (галузки з квітками або дрібними листками) до більш складних форм розпису в вигляді квітів, вазонів з квітами, лапатою листя; кольорові площини переважно жовті й червоні на чорному тлі. Поява в писанковій сокальській орнаментиці рослинних мотивів, виконаних вільним розписом, стала новаторством, яке творчо засвоїлося, оскільки було співзвучним естетичним уявленням людей і дуже швидко набуло поширення, стало традиційним і характерним для цього локального осередку.

Сьогодні відбуваються інтенсивні процеси відродження писанкарства. Це зумовлено тим, що писанка здобула в нашому соціумі нові ролі — роль джерела для творчості, роль хранительки народної пам'яті, роль історичну.

ВИСНОВКИ

Народне мистецтво Сокальщини першої половини XIX — другої половини XX ст. є унікальним художнім явищем національної культури в порубіжному українсько-польському локальному осередку. Наявна історіографія лише в незначному обсязі фіксує окремі факти процесів і художньо-стилістичних засад народного мистецтва Сокальщини та засвідчує, що обрана тема досі не була предметом спеціального дослідження в контексті української мистецтвознавчої науки, хоч це єдиний, надійний і незамінний спосіб наукового висвітлення взаємодії та взаємозв'язків різноетнічних культур у безперервному процесі культурно-історичного розвитку. Ця обставина дає підставу наголошувати на актуальності дослідження, у межах якого за науковими критеріями сформовано комплекс основних видів народної творчості Сокальщини та здійснено художній аналіз характерних особливостей кожного з них.

Доведено, що народне мистецтво Сокальщини впродовж досліджуваного періоду існувало та розвивалося в умовах українсько-польського порубіжжя як необхідний спосіб вираження свідомості, самоідентифікації та боротьби за єдність з усім українським народом у єдиній Українській державі, було своєрідною формою протесту проти національних утисків.

Встановлено, що політична, економічна та демографічна ситуації в умовах порубіжжя та панування іноетнічних держав творили перешкоди для народної творчості. Нерівність у правах, перебування під постійним тиском завойовників, нищення православ'я і греко-католицького віросповідання призвели до суперечливих відносин між двома народами. Показано, що це позначилося на всіх аспектах життя українського населення Сокальщини.

Виявлено, що для історичного розвитку народного мистецтва Сокальщини досліджуваного періоду характерне розшарування на міське мистецтво та мистецтво сільського середовища.

Факти, встановлені під час експедицій, засвідчили, що економічний розвиток на досліджуваних теренах мав однобоке спрямування з метою перетворення підконтрольних Польщі земель на сировинний додаток. Це спричинило зубожіння селян, що вплинуло на народну творчість, і тільки з розвитком торгівлі в побуті сокальчан поступово починають з'являтися європейські промислово-фабричні вироби та сировина. У ручному ткацтві для власних потреб почали використовувати фабричну пряжу, а в народне ткацтво увійшли нові види текстильної сировини: бавовняна пряжа, натуральний шовк і металеві нитки (сухозліть). Одночасно з'явився доступ до нових принципів формотворення, способів декорування, невідомих досі взірців орнаменту.

З'ясовано механізми змін, що відбувалися у народному мистецтві впродовж досліджуваного періоду, окреслено основні тенденції.

Доведено, що на Сокальщині польські переселенці та євреї залишили свій слід у мистецькому спадку через відображення в роботах соціальних мотивів, постання нових образів — «шляхтич», «дідич», «монах», «священик», «єврей»; через заміну традиційної геометричної орнаментики на рослинні мотиви, суголосні з естетичними нормами й уподобаннями місцевої громади, які швидко були засвоєні та почали трактуватись як свої через намагання майстрів догодити смакам заможних замовників. Поступово відбувався позитивний взаємний вплив на народне мистецтво культур обох народів — українського і польського.

Виявлено спорідненість елементів одягового комплексу, кераміки, писанкарства, ткацтва в музеях Томашева Любелського, Грубешева, Замостя із зразками із Сокальщини. Встановлено, що в музеях порубіжних районів Польщі, які сьогодні межують із Сокальським районом, у значних обсягах представлено взірці народної творчості, типові для народного мистецтва Сокальщини.

Визначено основні види народного мистецтва Сокальщини (народне вбрання, вишивка, ткацтво, кераміка, писанка) та проаналізовано твори різних типологічних груп, виявлено еволюцію форм, особливості komponування декору та локальні композиційні особливості традиційного орнаменту.

Доведено глибоку спорідненість у технологічних процесах виготовлення народного мистецтва на Сокальщині (прядіння, ткання, окремі техніки вишивки, застосування гончарного круга, розпис писанок) з традиційним мистецтвом усіх регіонів України, у першу чергу Волині, Поділля, Полісся.

Встановлено, що наприкінці XIX ст. для народної вишивки Сокальщини був найбільш характерний геометричний орнамент, проте спостерігалася тенденція до поступового переходу до натуралістичних рослинних мотивів, що були поширені тоді в Європі. На зміну геометризованим елементам, укладеним у рапортні та стрічкові композиції, прийшли легкі повітряні орнаменти, утворені зі стилізованих квітів, пуп'янків, листків. Часто в одному виробі поєднувалися рослинні й геометричні візерунки, а найдавніша техніка гапту (настилування, гладь) білими нитками органічно співіснувала з дрібними хрестиковими мотивами.

З'ясовано тяглість традицій народного ткацтва досліджуваного локального осередку; описано основні типи тканих виробів, висвітлено принципи їхньої композиції, орнаменту, колористики. Ткацьке ремесло розвивалось у двох напрямках: товарне виробництво (виготовлення виробів на збут), що було підлаштоване під смаки покупців чи замовників, і виробництво для домашнього вжитку, що переважно було поширене в сільському середовищі, де й були збережені традиції народного ткацтва та килимарства Сокальщини.

Досліджено розвиток сокальської кераміки як самобутнього художнього явища. У XIX ст. тут працювало багато відомих майстрів-кераміків, серед них В. Шостопаець, І. Білик, І. Боярський, І. Гордійчук. Найбільше прославилася кераміка Сокальщини завдяки виробам В. Шостопальця (кахлі, посуд, дзбанки

тощо). Для сокальської кераміки було характерним використання своєрідних орнаментальних мотивів — мотив годинника, вільний розпис, текстові фрагменти (гумористичні або й глузливі) на баньках, дзбанках, антропоморфному посуді. Зміст текстів був соціально загострений та відображав відносини в суспільстві.

Встановлено, що гончарство на Сокальщині занепало з низки причин: складне виробництво, що потребувало особливого вміння та знання технології, не змогло конкурувати з потоком товарів фабричної промисловості, а також усілякими адміністративними заходами майстрів позбавляли устаткування та створювали умови, що унеможливлювали подальший розвиток ремесла.

Звернено особливу увагу та проаналізовано художні особливості народної писанки Сокальщини кінця XIX — початку XX ст. З'ясовано, що писанкарство цього локального осередку активно розвивалося у досліджуваний період, зберігаючи давню традицію та делікатно засвоюючи й зміни, узгоджені з досягненнями тогочасного мистецького процесу. Проаналізовано символіку орнаментики сокальської писанки, варіанти її мотивів. Досліджено роль писанки в народних обрядах і звичаях; висвітлено технологічний бік виконання писанки на Сокальщині, особливості добору колористики з урахуванням семантики барв і їхніх співвідношень.

Виявлено спорідненість писанкарства Сокальщини з мистецтвом сокальської вишивки — за колоритом і особливостями еволюції орнаменту. Якщо давніші взірці писанок вкривали дрібним геометричним орнаментом, то від кінця XIX ст. поступово закріплюється вільний розпис із рослинними мотивами, що спочатку вважався новаторством, проте його активно засвоювали майстрині й згодом він перетворився на традицію.

Зібраний і досліджений фактологічний матеріал дозволяє стверджувати про самотність народного мистецтва Сокальщини як вагомого явища в цілісному комплексі української національної культури.

Отримані результати дослідження створюють певні передумови для подальшого їх вивчення і практичної реалізації заходів щодо відродження традицій різних видів народного мистецтва Сокальщини. На тлі поширення сучасних «псевдонародних» узорів, відходу від традиційних технологій і матеріалів доцільно використовувати зображення виявлених зразків предметів народного мистецтва при укладанні альбомів для подальшого відтворення майстрами з метою популяризації архаїчних орнаментів. Крім того, багатство виявлених матеріалів може стати джерелом творчих інспірацій для сучасних митців і дизайнерів предметів інтер'єрного призначення, при створенні колекцій одягу.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, У ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Приймак Х. Особливості традиційної сорочки Сокальщини кінця XIX — початку XX ст. Народознавчі зошити. 2014. № 5 (119). С. 1056—1061.

2. Приймак Х. Народне декоративно-ужиткове мистецтво Сокальщини другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст. в умовах українсько-польського етнокультурного порубіжжя. Вісник ХДАДМ. 2015. № 8. С. 53—59.
3. Приймак Х. Художні особливості сокальської традиційної писанки кінця ХІХ — початку ХХ ст. Вісник ЛНАМ. 2015. Вип. 26. С. 276—286.
4. Приймак Х. Комплекс народного одягу Сокальщини другої половини ХІХ — початку ХХ ст. у порубіжній зоні в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних чинників. Вісник ЛНАМ. 2016. Вип. 30. С. 328—340.
5. Приймак Х. Ткацтво і килимарство Сокальщини кінця ХІХ — початку ХХ ст.: розвиток в умовах етнокультурного порубіжжя та художні особливості. Вісник ЛНАМ. 2016. Вип. 28. С. 119—130.
6. Приймак Х. Структура та художні особливості комплексу народного одягу Сокальщини другої половини ХІХ — першої третини ХХ ст. в умовах етнокультурного порубіжжя. Вісник ХДАДМ. 2017. № 6. С. 61—68.
7. Приймак Х. Художні особливості сокальської кераміки другої половини ХІХ ст. на прикладі творчості Василя Шостопальця. Науковий вісник Закарпатського художнього інституту. Ужгород, 13-14 травня 2014 р. 2015. № 6. С. 94—98.
8. Приймак Х. Народне мистецтво Сокальщини: особливості розвитку в міському та сільському середовищах (друга половина ХІХ — перша половина ХХ ст.). Науковий вісник Закарпатського художнього інституту. Ужгород, 13-14 травня 2015 р. 2015. № 7. С. 136—140.

АНОТАЦІЯ

Приймак Х. П. Народне мистецтво Сокальщини другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст. в умовах етнокультурного порубіжжя (історія, типологія, художні особливості). — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 — декоративне і прикладне мистецтво. Львівська національна академія мистецтв, Львів, 2019.

Робота присвячена народному мистецтву Сокальщини в умовах українсько-польського порубіжжя. У центрі дослідження — п'ять складових об'єкта: народне вбрання, вишивка, ткацтво, кераміка, писанка. Окремий розділ відведено історіографії, джерельній базі, яка включає артефакти з музейних збірок і власні спостереження під час польових досліджень у селах Сокальщини.

Специфіка здійсненого дослідження полягає не тільки в тому, що комплекс народного мистецтва Сокальщини другої половини ХІХ — першої

половини ХХ ст. розглядається у контексті української мистецтвознавчої науки вперше. Обрана тема дає можливість встановити не лише особливості розвитку народного мистецтва у природному життєвому й суспільному середовищі народу, але й у зв'язках з іншими народами та в загальнолюдському культурно-історичному процесі. Окреслено основні політичні, економічні та демографічні чинники впливу на розвиток творчої думки народу. Досліджено твори народного мистецтва Сокальщини, розроблено їх типологію у системі ужитковості в побуті та естетичному освоєнні життєвого середовища, види й жанри, художні особливості, традиції та інновації. Дослідження підтвердило, що в розглянутому історико-етнографічному районі на тлі спільних з рештою українських територій ознак утвердилися притаманні лише йому матеріали, техніки, принципи формотворення, орнаментальні мотиви, композиційні прийоми, колорит. У праці висвітлено сучасний стан розвитку народного мистецтва у досліджуваному осередку.

Ключові слова: порубіжжя, народне мистецтво Сокальщини, вбрання, кераміка, ткацтво, вишивка, писанка, художні особливості, етнонаціональний, мистецький осередок.

АННОТАЦІЯ

Приймак Х. П. Народное искусство Сокальщины второй половины XIX — первой половины XX в. в условиях этнокультурного пограничья (история, типология, художественные особенности). — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.06 — декоративное и прикладное искусство. Львовская национальная академия искусств, Львов, 2019.

Работа посвящена народному искусству Сокальщины в условиях украинского-польского пограничья. В центре исследования — пять составляющих объекта: народные костюмы, вышивка, ткачество, керамика, писанка. Отдельный раздел отведен историографии темы, источниковой базе, которая включает артефакты из музейных собраний и собственные наблюдения во время полевых исследований в селах Сокальщины.

Специфика проведенного исследования заключается не только в том, что комплекс народного искусства Сокальщины второй половины XIX — первой половины XX вв. рассматривается в контексте украинской искусствоведческой науки впервые. Выбранная тема дает возможность установить не только особенности развития народного искусства в естественной жизненной и общественной среде народа, но и в связях с другими народами и в общечеловеческом культурно-историческом процессе. Определены основные политические, экономические и демографические факторы влияния на развитие творческой мысли народа. В ходе работы исследованы произведения народного искусства Сокальщины, разработана их типология в системе обиходности в быту и эстетическом освоении среды обитания, виды и жанры, художественные особенности, традиции и инновации. Исследование подтвердило, что в

рассматриваемом историко-этнографическом районе на фоне общих с остальными украинскими территориями признаков утвердились присущие только ему материалы, техники, принципы формообразования, орнаментальные мотивы, композиционные приемы, колорит. В работе освещено современное состояние развития народного искусства исследуемого центра.

Ключевые слова: пограничье, народное искусство Сокальщины, одежда, керамика, ткачество, вышивка, писанка, художественные особенности, этнонациональный, художественный центр.

ABSTRACT

Pryimak Kh. P. Folk art of Sokalshchyna in the second half of XIX — first half of XX century in the ethnocultural near border territory (history, typology, artistic peculiarities). Qualification academic paper, manuscript copyright.

Dissertation for the Candidate of Art Criticism degree with a major in Decorative and Applied Art (17.00.06) Lviv National Academy of Arts, Lviv, 2019.

This paper considers the folk art of Sokalshchyna in the ethnocultural near border Ukrainian-Polish territory. The research is focused on the following five components of the object: traditional garments, embroidery, weaving, ceramic art, painted Easter eggs which are considered in specific sections of the dissertation. The first general section is dedicated to historiography, formation of the source study base which includes artefacts of the exhibitions and funds of the museums of various levels, as well as the observational materials collected during expeditions to the towns and villages of Sokalshchyna. The total amount of exhibited objects studied from around one hundred localities is more than one thousand. Also, the first section highlights methods used for the study.

The second section considers specifics of folk art development of Sokalshchyna in the second half of XIX — first half of XX century on the near border territory. The third section is dedicated to the traditional garments of Sokalshchyna in XIX — XX centuries. The section highlights every day life conditions, defines complexes of garment, emphasizes components thereof, provides typology and describes artistic aspects. The art of embroidery and weaving is considered in the fourth section. The fifth section describes Sokal ceramic art, creative work and innovations in line with traditions. The sixth section contains a study of a traditional painted Easter egg and individuality of its art painting. Every section contains conclusions, a list of sources used, illustrations and annexes are given after the main text.

As a subject of the study a modern Sokalsky district of Lviv region was chosen, which is constantly an ethnocultural near border territory from the times of establishment and strengthening of the border between Ukraine and Poland in 981 by Grand Prince of Kyiv Volodymyr the Great. The founder of the first Ukrainian State provided there by to these territories a status of a state near border territory.

The dissertation emphasizes that certain works of Sokalshchyna folk art are now exhibited in many museums of Ukraine, mentioned in art history works but there is no

sufficient study on the subject yet. History of Ukrainian art remains incomplete, crucial issues of art theory remain unresolved, for instance, a theory of autochthony and authenticity of art which Mykhailo Stankevych, Doctor of Arts, began to develop. Study of a traditional culture of people from the regions neighbouring to Slovakia, Poland, Romania, Hungary, Russia is a priority task for the scientists from the Ethnography Institute of the National Academy of Science of Ukraine. Scientific subjects where the above problems shall be highlighted from the perspective of historicism and modern methodology have been already approved.

Lack of studies of the state and values of the folk art in the near border territories constitutes a threat of loss or direct theft of works, and therefore, lack of information about the folk art in scientific use. All these considerations became a motivation of our study in order to fill to a certain extent the existing gaps in Ukrainian art history.

Scientific novelty of the dissertation is in the fact that for the first time the folk art of Sokolshchyna was studied as a comprehensive complex of various types of artwork, which was created by people on their own ethnogenetic basis during the permanent habitation on their primordial land and was functioning in an authentic form until the present times.

Main causes and consequences of the impact on traditional folk art from the side of the neighbouring nations were revealed for the first time; attention is paid to the purpose and ways of introducing changes into the folk art, very often harmful for it. In addition, meaning, consequences and depth of the processes of mutual borrowing on the folk art was analysed, which happened due to close habitation of different nationalities on the joint territory. The work discloses a dynamics of changes in the folk art with the main features there of specified.

Key words: near border territory, folk art of Sokalshchyna, garments, ceramic art, weaving, embroidery, painted Easter egg, artistic features, ethnonational, centre of arts.